

**A KIRAKAT MINT „KIÁLLÍTÓ TEREM” – SZABADKAI FÉNYKÉPÉSZEK
A SZABADKAI SAJTÓBAN (1890–1919)¹**

KÁROLY ADRIENN

ABSTRACT

the Szabadka (Subotica) press of the late 19th and early 20th centuries followed the work of local photographers with keen interest, and, at the same time, gave space in their columns to popularize them, thus providing valuable sources for the history of the trade of professional photographers of the era. The period when photography became established in the town can be dated back to the last decade of the 19th century when the number of photographers increased. In the period between 1890–1919, twelve names of photographers working in Szabadka appeared simultaneously in the local press. A significant proportion of occurrences drew attention to new or existing studios, reported on changes in locations, or told about opportunities to see finished products, and photographers presented the range of their services in advertisements. The paper deals with these topics and also touches on attitudes concerning issues of reception, as well as the perception of photography as a new medium of art, based on news reports, recountings, and advertisements in periodicals published in Szabadka.

Kulcsszavak: fényképészet, sajtó, Szabadka, XIX-XX. század fordulója

BEVEZETÉS

A 19. század végi és a 20. század eleji szabadkai sajtótermékek élénk érdeklődéssel kísérték a helyben dolgozó fényképészek munkásságát, ugyanakkor hasábjaikon helyet biztosítottak azok népszerűsítésére is, mely források által a korszak fényképezőmesterségének története szintén körvonalazódik. A kezdetektől, a fényképek megjelenésétől, majd a fényképkészítés általánossá válásáig tartó, több mint száz évet felölelő folyamatot Raffai Judit *Megkomponált fényképek. Szabadkai fényképészek 1860 és 1941 között* című kötetében összegezte, kinek közlése szerint az első Szabadkán működő fényképezőszületre utaló adatok 1862-ből származnak, pontosabban Scheffler N. J. nevű fényképész munkássága kapcsán. A településen a fényképkészítési szokások meghonosodásának időszaka a 19. század utolsó évtizedére tehető, amellyel egyidejűleg a fényképezőmesterek száma is megnövekedett.² Az 1890–1919 közötti években³ Szabadkán működő fényképészek közül tizenkét név bukkant fel párhuzamosan a helyi sajtóban. Az előfordulások jelentős aránya az új vagy már meglévő műtermekre hívta fel a figyelmet, tudósított a székhelyek változásáról, a késztermékek megtekintésének lehetőségeiről, a fényképészek pedig hirdeteikben mutatták be szolgáltatásaik körét. A dolgozat folytatásában e témát járja körül, de érinti a fényképekhez fűződő befogadói hozzáállás kérdéskörét, a fénykép mint új médium művészetként való megítélését is, a szabadkai periodikák híradásaira, beszámolóira és hirdeteire támaszkodva.

SZÉKHELY ÉS KÍNÁLAT

Gyulaffy Lajos⁴ 1891 májusában a *Bácskai Ellenőr*ben arról értesítette az olvasóközönséget, hogy Szabadkán, a kiskápolna melletti Vermes-féle házban található fényképezési műtermét a kor igényeinek megfelelően rendezte be, majd kínálatát így mutatta be: „Különösen ajánlom a mostani saisonnak megfelelő felvételeimet u. m. Visite, Cabinet, Makart, stb., azonkívül nagyobb és kisebb csoportok és családi csoportképek felvételét.”⁵ A városban széleskörűen elismert Pietsch Ferenc munkásságát a *Bácskai Friss Ujság*, a *Bácskai Hírlap*, a *Bácskai Napló*, a *Bács megyei Napló*, a *Függetlenség*, a *Szabadság* és a *Szabadka és Vidéke* is követte, ugyanakkor a lapokban feltűnt egy másik Pietsch nevű fényképész, mégpedig Pietsch Mihály neve is. Az azonos vezetéknevet viselő fényképészek Szabadkán ugyanazon épületekben kezdték meg tevékenységüket, majd váltották egymást az évek során: Pietsch Ferenc 1892-ben vette át a Deák utcai Szilasi Mór-féle házat Meinhardt Ágostontól. A tulajdonosváltásról egy közös tájékoztatót adtak ki a *Szabadság*ban 1892. március 2-án a következő szöveggel ellátva: „Midőn távozásom alkalmából az irántam tanúsított szíves bizalomért köszönetet mondanék, kérem egyszersmint a nagyrődemű

közönséget, hogy jóindulatú pártfogását utódomra is átruházni kegyeskedjék. Tisztelettel Meinhardt Ágoston fényképész. / A fentiek kapcsán tisztelettel jelentem, hogy Meinhardt Ágoston úrtól átvett műtermemben a modern technika minden vívmányának igénybevételével tiszta és jó fényképeket készítek. Felvételek a nap minden szakában eszközöltetnek. / A nagyérdemű közönség becses pártfogását kérve vagyok / Mély tisztelettel Pietsch Károly Ferencz.”⁶ A fényképész székhelyét 1894 előtt a Kossuth utcai Dr. Dominus S. ügyvéd házába,⁷ majd 1908-ban – a *Függetlenség* kishíre alapján – a Czorda Bódog utcai saját házába költöztette át, ahol jobb körülmények között, jobb világítású helyiségekben végezte tevékenységét. A kiadvány azt is feljegyezte, hogy a műterem mellett fogadó- és öltözőszobák álltak az ügyfelek rendelkezésére.⁸ Míg a *Bácskai Napló*ban maga a fényképésmester ismertette az új épület előnyeit: „A műterem sötét megvilágítása helyett verőfényes megvilágításban készülnek új műtermemben a képek. E megvilágítás az arcnak élénkebb kifejezést, az idomoknak teljességet, a képnek művészi kivitel biztosit. [...] E házban csak a műterem van, kíváncsi tekintetek nem alkalmatlankodnak.”⁹ A szabadkai hírlapok közül a *Szabadka és Vidéke*,¹⁰ a *Szabadkai Közlöny*,¹¹ a *Bácskai Hírlap*¹² és a *Bácsmegyei Napló*¹³ kiemelten tudósított Pietsch Ferenc karrierjének alakulásáról, főként a német hercegi család általi alkalmazásáról, majd magas rangú kitüntetéséről, a „fejedelmi udvari fényképész” cím elnyeréséről.¹⁴

A Pietsch Mihály fényképészeti műterméről szóló első hivatkozás 1894 áprilisából származik, amely székhelyének változásáról hozott hírt: Pietsch Ferenchez hasonlóan, szintén a Szilasi-házból a Dr. Dominus S. ügyvéd házába való átköltözéséről.¹⁵ Az épületet egy másik fényképésmester, Podleszny A. vette át közvetlenül a rákövetkező hónapban, aki a *Bácskai Ellenőr*ben adta hírül fényírdájának megnyitását. A megszokott kínálatot kiegészítve, Podleszny a felvételeit „ezüst, platin és másféle kivitelben” is ajánlotta.¹⁶ A magát első szabadkai fényképészeti és festészeti műintézetének tituláló Pietsch Mihály tevékenységének áthelyezéséről a *Bácskai Ellenőr*ben és a *Szabadkai Közlöny*ben egyaránt közzétett értesítéseket.¹⁷ Előbbi szerkesztősége látogatást is tett az új műteremben, melyről a következőképp nyilatkozott: „Városunkban évek óta nélkülöztünk olyan fényképészt, kinek működése a mai előrehaladt technika színvonalán áll. Rövid idő óta ez irányban nyilvánított kívánalmunk kielégítést nyert Pietsch M. fényképész személyében. [...] csakis a legnagyobb elismerésünket fejezhetjük ki működése felől. Arcképei élethívek, kidolgozásuk finom és a mai modern igényeknek teljesen megfelelő. A csoport- és tájképekről hasonlót mondhatunk. [...] A legjobb meggyőződésünk szerint ajánljuk Pietsch M. fényképészt tiszt. olvasóink és a közönség figyelmébe.”¹⁸ A *Bácskai Ellenőr* e meggyőződését és pártolását a következő években továbbra is fenntartotta, melyet igazolandó, 1900 júniusában lelkesen népszerűsítette Pietsch Mihály tevékenységét, kiemelve az általa készített színes fényképeket.¹⁹

A *Szabadság* hasábjain 1894-ben egy új fényképészeti műterem-tulajdonos, Stephany Ottó mutatkozott be. „Kiváló gépjeim és szakképzettségem alapján előre is biztosítom becses megrendelőimet, hogy képeim mindent felülmúlnak, ami e téren itt Szabadkán létezett és a legmagasabb igényeket is fényesen kielégítem.” – fogalmazta meg ígéretes beköszöntőjét a Kossuth utcában lévő, Polyákovics Alajos-féle házban működő fényképész.²⁰ A *Szabadkai Közlöny* 1895-ben *Különfélék* című rovatában dicsérte Stephany Ottó munkásságát, kinek kirakatában „valóban meglepően szép kivitelű képgyűjtemény” szemlélhető meg.²¹ Tehetségének mutatója, hogy képeivel aranyérmeket érdemelt ki a Bécsben, Londonban és Párizsban megrendezett kiállításokon.²² Vállalkozásának helyszíne a következő években több alkalommal is változott – tudható meg szintén a *Szabadkai Közlöny*ből –, hiszen 1897-ben a Damjanich utcai Scheffler-féle házból költözött át Solymosi tanár úr Fűzfás utcai házába.²³ Az üresen maradt Scheffler-féle üzletet közvetlenül Vörös Kálmán vette át tőle,²⁴ kinek fényképpel ellátott hirdetését 1900-ban a *Bácskai Hírlap* hasábjain lehetjük fel (5. kép).²⁵ 1895-től a Deák utca 3. szám alatt, a dr. Szilasi Mór házban Tőke Ágoston munkálkodott, aki „legszebb kivitelű, életnagyságú képeket” kínált a *Bácskai Ujság*ban közöltek alapján.²⁶ A *Szabadka és Vidéke* 1900-ból származó kiadása szerint „kiválóan szép fényképeket” készített a városban, akinek a kisebb fényképek alapján készült nagytásai „a legszigorúbb kritikát” is kiállták. Munkáját a Kossuth utcában tette közzé, ahol „általános feltűnést” keltett. „Aki tehát élethű, jó fényképeket óhajt, annak nagyon ajánlhatjuk Tőke Ágoston műtermét.” – fogalmazott a hírlap szerkesztősége.²⁷ „A Kossuth Lajos utcán Tőke Ágoston fényképésznek újonnan rendezett fényképkirakata látható, amely kiválóan szép képeivel bizonyára minden szemlélőben azt a meggyőződést kelti, hogy jobb arcképeket kívánni alig lehet.” – szölk a *Bácskai Friss Ujság* elismerő szavai, majd a folytatásban a fényképész erényei között azt emelték ki, hogy kirakatában nem csak idegen, hanem helybeli, ismert egyének portréi is megtekinthetők, mely igazolja, hogy nem mások munkáinak másolatát árusította.²⁸ Áru- és szolgáltatáskínálatában fényképészeti termékek – kamerák, állványok, lemezek, vegyszerek – is kaphatók voltak, továbbá az amatőrök részére rendelkezésre bocsátotta sötétkameráját, illetve vállalta a negatívok előhívását is. „Kezdőknek teljes felszerelés vételénél tanítás ingyen.” – tett ígéretet a *Bácskai Ellenőr* 1895-ös évfolyamában.²⁹ A követő években a szabadkai hírlapokban ritkán találkozhatunk hasonló, fotóamatőröket megcélzó hirdetésekkel. Az elenyésző esetek között szerepel Zalán Béla a *Bácskai Friss Ujság*ban 1901 augusztusában közzétett, fényképészeket és amatőröket megszólító reklámja, aki gyógyáru raktárában fényképészeti vegyszereket kínált az érdeklődőknek.³⁰

A *Szabadkai Közlöny* 1900-ban egy új fényképészre, Vajda Sándorra fordított kitüntetett figyelmet ily módon: „A modern technika minden vívmányaival felszerelt fényképészeti műtermet állított fel Vajda Sándor fényképész Szabadkán Szent-István

téren lévő Kunetz-féle házban (Otthon kávéház) épület. Az illető szakismereteit a külföld és utóbb Budapest legelőkelőbb műtermeiben szerezte s így bizonyára a legkövetelőbb igényeknek is megfog felelni.³¹ A *Bácskai Hírlap* ugyancsak elismerő szavakkal köszöntötte a Budapestről származó fényképészmestert: „Vajda ügyes keze egyesek előtt már a múltból ismeretes, amennyiben Budapesten az első fényképezeti műtermében lefényképezett már több szabadkait. Vajda képeit mindazok nagyban dicsérik, amit már az is igazol, hogy azelőtt Koller tanár udvari műtermében, Uher és Mai és Tsa elsőrangú budapesti műtermeiben dolgozott.”³² Majd az újság ugyanazon számában maga Vajda Sándor is közzétette saját hirdetését.³³ Jalsovszky Katalin és Stemlerné Balog Ilona szerzőpáros a *Fénnyel írott történelem* című kötetükben emelik ki aényt, hogy a „vidéki fényírdák fotográfusai általában messziről jött emberek, akik nagyobb városok híres mestereinél tanulták a szakmát, Pozsonyban, Pesten, Bécsben.”³⁴ Vajda Sándor mellett a sajtótermékekből az is kiderül, hogy Pietsch Mihály tehetségét fejlesztendően több évet külföldön töltött, s Szabadkára Brazíliából került.³⁵ A *Bácsmegeyi Napló* híradása alapján a Budapesten, Párizsban és Londonban tapasztalatokat szerző, sőt a bolgár királyi udvarnál dolgozó Hollósi József 1911-ben³⁶ érkezett Szabadkára, hogy a Deák utcában folytassa tevékenységét. A lap a fényképezést igazi „fényképező művészként” vezette fel, aki modern üzletét „általa feltalált villamos retusáló készülékkel is felszerelte”, mellyel azt „igazán fővárosi jellegűvé tette”.³⁷ A fényképészmesterek számát a Kossuth utca 21. szám alatt dolgozó Huszthy Mátys és Lengyel Géza tovább bővítette. Előbbi „úgy a helyi, mint vidéki n. é. közönség” részére állt rendelkezésre,³⁸ utóbbi pedig „elsőrangú” fényképezéseket, s esti, villanyvilágítás melletti fényképezést kínált.³⁹

A FÉNYKÉPEK MEGTEKINTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI: KIRAKATOK ÉS KIÁLLÍTÁSOK

A fenti szemelvényekből látható, hogy a 19. és a 20. század fordulóján a fényképezészek munkáikat saját vagy más üzletek kirakatában állították ki, melyek fényképkirakattá alakításához Szabadka vezetőségéhez kellett fordulni engedélyért. A műkedvelő közönség csakis az utcákat járva találkozhatott a fényképészmesterség műremekeivel. A méltán elismert Pietsch Ferenc – tevékenységét saját házába áthelyezve – a Czorda Bódog és a Kossuth Lajos utca sarkán lévő kirakatát díszítette fel „ezer művészi fényképfelvétellel”.⁴⁰ A sajtó tudósításai alapján idényjellegűen rendezte át fényképkirakatát. 1909 decemberében megtekinthetők voltak nála a helyi szintársulat tagjairól készült, valamint karácsonyi tematikájú felvételek,⁴¹ 1910 áprilisában pedig a város „egész intelligenciája és színészvilága”.⁴² Az 1912 augusztusából származó kirakatát a *Bácskai Napló* így prezentálta: „Ezer kép a kirakatban. Nagyon szép és nagyon érdekes kirakatot újított föl a napokban Pietsch

Ferenc, udvari fényképész. Több mint ezer képet helyezett el kivétel nélkül ízléses, finom kivitelben Szabadka város e kiváló művésze. Vannak nagy csoportképek, apró visit képek egytől-egyig művészi érzékkel elkészítve. Tudtuk eddig is, hogy Pietsch Ferenc nagy ambícióval dolgozik, de ezzel a kirakatával bebizonyította azt is, hogy közmegelégedésre munkálkodik, mert kirakataiban Szabadka intelligenciájának minden részét ott látjuk. Ott van a főispán, a tanári kar nagy része, a tisztelendő klérus stb. Ajánljuk közönségünk figyelmébe e művészi kirakatokat.⁴³ Hollósi József „gyönyörű művészi képeit” fényképészeti műtermének kirakatában tette közzemlére.⁴⁴ „Nézzük meg az egyes fényképkirakatokat, [...] legjobb reklám a szép és jó munka.” – emelte ki a *Bácskai Hírlap* Hollósi képeit a helyi mesterek kínálatából.⁴⁵ Szintúgy a *Bácskai Hírlap* emlékeztette az olvasóközönséget *Napi hírek* rovatában arról, hogy Lengyel Géza műterménél, a kapubejáratnál „állandó fényképkiállítás” tekinthető meg.⁴⁶

A sajtótermékek megörökítik, hogy a vizsgált időszakban Szabadkán számos képzőművészeti tárlat került megrendezésre, mellyel szemben helyi fotókiállításokról nem olvashatunk. Kivételként megemlíthető Tőke Ágoston a millenáris év emlékére készített „nagy terjedelmű fénykép csoportja”, amely ugyan a Geiger és Hoffmann cég kirakatában került kiállításra, viszont 1897 februárjában a Palicsot ábrázoló diapozitívjait a gyógyfürdőben felállított sztereoszkóppal⁴⁷ hozzáférhetővé tették.⁴⁸ A sztereokép népszerűsége egészen az első világháborúig, hozzávetőleg a mozi megjelenéséig töretlen maradt, s a sztereoszkóp a polgári otthonok házi látványossága is lett.⁴⁹

A hírlapokban jellegzetesen más városokban megrendezett események felhívásaival találkozhatunk. A *Bácskai Ellenőrön* keresztül 1893 decemberében eljutott a szabadkaiakhoz a Kolozsvári Országos Történelmi Erekllye Múzeum felkérése, akik honvéd egyleteket, hazai fényképészeket, rajzolókat, a szabadságharc ügye iránt érdeklődőket hívtak fel a szabadságharc honvédeiről, honvéd síremlékekről, csatahelyekről készült felvételek beküldésére, melyek nyilvános kiállítására ígéretet tettek.⁵⁰ A *Szabadkai Közlönyben* fedezhető fel egy, a szabadkai műkedvelő fényképészek részére szóló kiáltvány egy „amatőrfénykép kiállítás” kapcsán, mely 1904 decemberében került megrendezésre a zombori amatőr fényképészek közbenjárásával. A résztvevők a szabadkai polgármesternél jelenthették be részvételi szándékukat.⁵¹ 1905 májusán a Schweidel ünnepély alkalmából rendeztek amatőr fényképkiállítást Zomborban, ahol a bácskai kiállítók közül aranyérmert nyert dr. Jovanovics Pál Bajáról, ezüstérmert Temesváry József Zomborból, bronzérmert pedig Alföldy Róza szintén Zomborból. A rövidhír folytatásában olvashatjuk az oklevelet érdemlők névsorát Baumann Nándor, Roediger Lajos, Szántó Károly, Tary Lajos, Tuskó Máté és Vujevics Alajos megemlékezésével.⁵² A fényképkiállítások csekély számát indokolhatta, hogy a fényképezésre inkább foglalkozásként tekintettek,

s vitatták annak művészeti vagy ipari jellegét, a témákban pedig a műtermi felvételek domináltak.⁵³ Holott a *Bácskai Ellenőr* 1891 áprilisában a Magyar Királyi Ipari és Kereskedelmi Minisztérium azon határozatáról számolt be, miszerint a fotográfálás nem ipari foglalkozás, hanem a szerzői jogról szóló törvény rendelkezése alá esik.⁵⁴

A FÉNYKÉPEK MEGÍTÉLÉSE

Almásy Pál *Képirás – sajtófotó* című kötetében fejt ki, hogy különbséget kell tenni a művészi, esztétikai értékű és a célszerű fényképek között, melyeket így definiál: „Az első egy olyan művészi alkotás, amellyel a művész értést, érzelmeket, saját lelkiállapotát, gondolatait vagy világképét igyekszik kifejezni; a másodikat a tájékoztatás vágya szüli.” A folytatásban a célszerű fotók csoportjába sorolja a sajtó- és könyvillusztrációkat, az oktatás, kereskedelem, tudomány dokumentumképeit, a reklám- és propagandaképeket, továbbá a portrékat is.⁵⁵ A 19. század végi fényképezési termékekben elsődlegesen nem a művészeti értéket keresték, mivel úgy vélték, hogy a fényképezés sem a képzelőerő, sem a szubjektív reakció felé nem nyitott.⁵⁶ Jelentőségüket inkább abban látták, hogy objektív és precíz módon örökítik meg a lencse előtt látható világot. E tulajdonságok alapján írjuk le ma is a fénykép fogalmát, amely Susan Sontag meghatározása szerint egy dokumentatív sajátosságokkal bíró, sokszorosítható, sík tárgy. Tér és idő vékony szelete, amely kihatja és megdermeszti az idő egy körülhatárolt pillanatát.⁵⁷ Vilém Flusser definíálásában olyan jelentésteli felület, amely a téridő dimenzióját síkra szűkíti, s értékét a rajta található információ adja.⁵⁸ „Évtizedeken át az eszköz uralta a felhasználót, az objektív a szubjektumokat. Egyetlen, az objektív adottságaiból fakadó elv létezett és uralta a gyakorlatot: az ábrázolás hűsége, az azonosság mércéjét megcélzó hasonlóságé, amely gépének rendelte alá a fényképezőt.” – vélekedik Szilágyi Gábor a fotográfia és a fotográfusok kezdeti helyzetéről, majd a továbbiakban kifejti, hogy a fényképezés az ábrázolót az alkotástól mentette fel a legtökéletesebb leképezés érdekében.⁵⁹ Stemplerné Balog Ilona a fénykép hitelességét a technikához köti, mondván, a fényképet a tárgyról visszaverődő sugarak hozzák létre a fényérzékeny anyagon.⁶⁰ Viszont hozzá kell tenni, hogy a fénykép is csupán rögzíti a kamera előtti világot a valós térből és az idő menetéből kiragadott momentumban. Így az elkészült felvételen a fényképezés aktusa által teremtett, s nem a valódi világ látható.⁶¹ Ugyanakkor egy fotó megfellebbezhetetlen bizonyítéka annak, hogy egy bizonyos dolog megtörtént, hiszen a fénykép precízebb viszonyban áll a látható valósággal, mint az utánczás más eszköze.⁶² A szabadkai sajtótermékek közül a *Bácskai Ellenőr* 1891 májusából származó tárcarovatában található egy, Majdik A. Gusztávtól származó írás, amely a fényképek keletkezési módját feszegette. „A fényképeket sokan szeretik, de vajmi kevesen tudnak arról, hogy ki talál fel azt alapjában, vagy miképp készülnek a fényképek.” – olvasható a

felvezetésben, mely folytatásában a daguerrtypia, a camera-obscura, a festékekkel színezett és színes fotográfiák témája is előkerült. Az újságíró úgy foglalta össze a fényképészet fogalmát, „mint a camera-tükör lapján előállított kép” állandósítását.⁶³ A *Szabadkai Hírlap*ban az 1890-es években futott egy *Új találmányok és műszaki leírások* című rovat, mely egyik írásában egyebek mellett a természetes színű fényképeket, azaz a színes felvételek előállításának technikáját mutatta be.⁶⁴

„Az új médiumok először a régiekhez viszonyítva igyekeznek teret hódítani önmaguknak, hogy majd a saját lehetőségeiket fokozatosan felismerve találják meg és jelöljék ki a meglévő médiumok mellett elfoglalt helyüket.” – írja Szajbély Mihály a fénykép médiumának elkülönüléséről.⁶⁵ Természetesen a fénykép kezdetben a festészetre támaszkodva legitimálta önmagát, s főként a portrékészítéstől hódított el területeket, de a város- és tájképek készítésétől, valamint a csendélettől is örökölt témákat.⁶⁶ A festészet és a fényképezés 19. század végi egymástól való elkülönülését Stefan Heidenreich tanulmánya ismerteti, melyben foglaltak szerint a „festészet az impresszionizmustól kezdve nem a valóság pontos leképzésére, hanem a valóság érzékelésének ábrázolására kezdett törekedni, s ez az út végül a nonfigurativitás kialakulásához vezetett. A fotográfia viszont felhagyott a képek mesterséges színezésével, a képzőművészeti tárlatokon való megjelenítés igényével, s megelégedett a létező pontos rögzítésével.”⁶⁷ A 20. század elején a szabadkai fényképészmesterek és amatőrök felvételeik tárgyául még mindig épületeket és különböző eseményeket választottak, melyek mellett – főként a társadalmi igényeknek megfelelően – műtermi fényképeket készítettek. Így a befogadók inkább a technikai újításokat, valamint a felvételeken tapasztalható realizisztikusság érzetét értékelték. A *Szabadkai Hírlap* Vörös Kálmán Perczel Dezső belügyminiszternek és kíséretének 1897-es Palicsra való tartózkodásáról készített felvételét „szépen sikerült és élethű” fényképnek titulálta, melyek annak ellenére is, hogy csoportképek, „rendkívül tiszták és mester kezére vallanak.”⁶⁸ A *Bácskai Hírlap* Vörös Kálmánnak az 1899-es „orvoskongresszuson” eszközölt alumínium képeiről hasonlóképp azt közölte, hogy „minden egyes alakot oly tisztán és élethűen ábrázolnak, mintha nem is csoportkép lenne.”⁶⁹ „Elég fénykép kirakatainkat végig szemlélni, hogy Pietsch képeinek élethűség és művészi kiállítás tekintetében az elsőséget oda ítéljük.” – írta a *Szabadka és Vidéke* Pietsch Ferencről,⁷⁰ kinek technikáját mások számukban tovább méltatták: „A nagy ügyességről és színezési tehetségről tanúskodó nagyított képek Erdő Matild kirakatában megtekinthetők.”⁷¹ A *Bácskai Hírlap*ban munkáiról azt olvashatjuk, hogy nemcsak „a ruha, a kosztüm minden színét, minden legkisebb ránczát, hajtását, csipkáját, de a mi fő, az arcot ezek a színes fényképek bámulatos hűséggel adják vissza és kidolgozásuk mesterei kezekre vall.”⁷² „[...] igazán művészettel dolgozza ki a fényképeket.” – e rövid megjegyzést szintén a *Bácskai Hírlap* szerkesztősége nyilatkozta róla.⁷³ Tőke Ágostont a helyi lapok szívesen ajánlották „különösen kicsiny

fényképekről való” nagyításai miatt,⁷⁴ aki a hirdetésében megfogalmazottak alapján borult és esős időben is „teljesen jó” felvételeket készített.⁷⁵ Ám Vajda Sándorra a *Bácskai Hírlap* több ízben is művészként utalt, s mondta azt, hogy a „fényképészet illetéktelen kezekben mesterség – hivatott kezekben művészet”.⁷⁶

ÖSSZEGZÉS – A FÉNYKÉPEK JÖVŐJE

Voltaképpen a fotográfia a pillanatképek megjelenésével hozott létre új műfajt a művészetek területén, mivel általa olyan, korábban nem alkalmazott képalkotási módra volt képes, mellyel hitelesen tudta rögzíteni tárgyát egy adott pillanatban, teljes részletgazdagságban.⁷⁷ A fényképészek a 19. és 20. század fordulóján munkáik tárgyával, s azok fényképkirakatokban való nyilvánosságra tételével főként a polgári réteg elvárásait elégitették ki, akárcsak a Szabadkán munkálkodó mesterek. Viszont idővel egyre nagyobb hangsúly helyeződött a művészeti értékre, hiszen az újságok oldalain megjelent képek bekeretezve díszítőelemként akár a falakra is kikerülhettek.⁷⁸ A fotográfia művészetként való megszületése igazán azon lépéssel vette kezdetét, amikor a fényképező kilépett az egyszerű leképezés, az objektivitás és a személytelenség bűvköréből a szubjektív látásmód érvényesítésének oldalára.⁷⁹

Pietsch Ferencz
 első szabadkai fényképészeti és festészeti
 műterme
Szabadka, Kossuth-utca.
 Elvállal minden e szakmába vágó
 fényképészeti és olajfestészeti munkákat,
 melyek a legszebb
**karácsonyi és
 ujévi ajándéku**
 szolgálhatnak.
 Készít olajfestményeket és platinoty-
 piákat művészi kivitelben.
 Gyermekek-felvételekre külön berende-
 zett terem, mely állandóan fűtve van.
 Tisztviselők és tanítók 30% árenged-
 ményben részesülnek.

1. kép

(forrás: *Bácskai Hírlap*, 1900. november 23. 4.)

Tóke Agoston.
 (Deák u. 3. szám).

Fényképezési Műtermében
 ényképezési Műkedvelőknek
 ényképezési Camarak 7 frttól kezdve
 ényképezési Lemezek
 ényképezési Papirok
 ényképezési Cartonok
 ényképezési Vegyszerek
 ényképezési Kellékek

raktáron gyári áron.
 Lemezek teljes kivitelre elfogadtatnak.
 Vidéki megrendelések legpontosabban esz-
 közöltetnek.
 Teljes felszerelés vételénél tanítás ingyen.

2. kép

(forrás: Bácskai Ellenőr, 1895. július 4. 4.)

HUSZTHY
MÁTYÁS
fényképész

Szabadkán, Kossuth-utca 21-
 drogeria mellett

Kizárólag fényképezési célra
 épített kényelmes szép mű-
 terme

▶ szabályozott világítással ◀
 az állandóan nyitott

▶ remekszép kirakatokkal ◀
 úgy a helyi, mint vidéki n. ö.
 közönség rendelkezésére áll.

3. kép

(forrás: Bácsmezei Napló, 1905. november 21. 3.)

Fényirda megnyitás.
 Van szerencsém a nagyérdemű közönség becses tudomására hozni, hogy helyben Deák utca **dr. Szilasi Mór orvos ur házában** a modern kor találmányaival kellően felszerelt s a legfokozottabb igényeknek is megfelelő

FÉNYIRDÁT
 nyitottam meg.

Eszközök mindennemű **felvételeket** u. m. csoport, épület, s tájékról; elfogadok képeket nagyításra a legkisebb alaktól életnagyságig **ezüst, platin és másféle** kivitelben a lehető legolcsóbb árak mellett.

Felvételek — tekintet nélkül a **bórus időre** — mindennap eszközöltenek; vasárnap és ünnepnapokon is.

Üzletemet a nagyérdemű közönség kegyes pártolásába ajánlván, maradtam Szabadkán, 1894. évi május hónapban

kiváló tisztelettel:
Podleszny A.
 fényképész.

1—2.

4. kép

(forrás: Bácskai Ellenőr, 1894. május 10. 4.)

Legelső és legrégibb szabadkai műterem.

!! Ingyen felvétel !!
 Tisztelettel értesítem az összes szabadkai róm. kath. híveket, hogy Damjanich-utca 120 szám alatt (Schäffler-féle házában) levő

FÉNYKÉPÉSZETI MŰTERMÉBEN
FELVÉTELEKET
minden díj nélkül eszközölök.

Csak abban az esetben rendel az illető magának képeket ha a kép tetszik és szüksége van rá, ez esetben rendelhet 1 darabot is 60 krért.

Tudni valók. Ezen felvételeknek az a czélja, hogy ezekről egy szabadkai album állítatik ki — még pedig Ő Szentsege XIII-ik Leó pápa Jubileumának tiszteletére, ami annak idején közszemlére ki fog állíttatni ugy itt Szabadkán, mint Budapesten.

Az Album részére a felvételi idő minden Kedd, Szerda és Csütörtök egész nap.

Rendes felvételek bárkiről a hét minden napján.

Tisztelettel
mezőtelegdi Vörös Kálmán
 fényképész.

Több kiállításon érmeket nyert.

Kiállítási (jurt) bíráló tag.

A legtartósabb fényképek műterme.

5. kép

(forrás: Bácskai Hírlap, 1900. június 8. 8.)

JEGYZETEK

- 1 A kutatást a Domus szülőföldi ösztöndíj pályázati rendszere támogatta a Magyar Tudományos Akadémia közreműködésével.
- 2 Raffai Judit: *Szabadkai fényképészek a XIX. században és a XX. század elején*. In: *Bácsország*, 2005, 3 (34): 22. (a továbbiakban: Raffai 2005.)
- 3 A vizsgálati időszak a szabadkai napilapok és politikai lapok megszületésének időszakához illeszkedik. A záróév Kolozsi Tibor, *Szabadka sajtómonográfiájának* kötetét követi, aki a város sajtótörténetét két korszakra bontotta fel, s az elsőt az 1919-es évvel zárta, hiszen a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság 1918. december 1-jei kikiáltása után a sajtó rövid ideig folytatta útját a régi nyomvonalon. A régi lapok az új kormányzat általi betiltásai 1919 elején mentek végbe. (Kolozsi Tibor: *Szabadkai sajtó (1848–1919)*. Szabadka, 1973. 10.)
- 4 A tevékenységét megkezdő engedélyt 1890-ben kérvényezte Szabadka városától. Lásd Raffai Judit: *Megkomponált fényképek. Szabadkai fényképészek 1860 és 1941 között*. Szabadka, 2014. 105. (a továbbiakban: Raffai 2014.)
- 5 Bácskai Ellenőr, 1891. május 17. 4.
- 6 Szabadság, 1892. március 2. 4.
- 7 Raffai 2005. 23.
- 8 Függetlenség, 1908. április 25. 4.; *Hírek*. In: *Bácskai Napló*, 1910. április 20. 3.
- 9 Bácskai Napló, 1908. április 14. 4.
- 10 *Hírek. Ügyes fényképész*. In: *Szabadka és Vidéke*, 1901. december 25. 3.
- 11 *Hírek. Udvari fényképész*. In: *Szabadkai Közlöny*, 1902. március 16. 2.; *Hírek. Pietsch Ferenc*. In: *Szabadkai Közlöny*, 1902. október 19. 2.
- 12 *Különfélék. Kiténtetett fényképész*. In: *Bácskai Hírlap*, 1902. március 12. 2.
- 13 Bácsmegyei Napló, 1909. december 19. 7.; Bácsmegyei Napló, 1914. április 12. 11.
- 14 Bővebben lásd: Károly Adrienn: *A Bácsország fotóhasználat (1904–1906)*. In: *Délvidéki Szemle*, XI. évf. (2024) 1. sz. 81–106.
- 15 *Különfélék. Fényképészeti műterem*. In: *Szabadkai Közlöny*, 1894. április 29. 6.
- 16 Bácskai Ellenőr, 1894. május 10. 4.
- 17 Bácskai Ellenőr, 1894. április 29. 4.; *Szabadkai Közlöny*, 1894. május 6. 5.
- 18 *Helyi és vidéki hírek*. In: Bácskai Ellenőr, 1894. június 21. 3.
- 19 *Helyi és vidéki hírek*. In: Bácskai Ellenőr, 1900. június 7. 3.
- 20 Szabadság, 1894. március 4. 4.
- 21 *Különfélék. Fényképészeti műterem*. In: *Szabadkai Közlöny*, 1895. január 20. 4.
- 22 Raffai 2014. 29.
- 23 *Helyi hírek. Fényképészeti műterem áthelyezés*. In: *Szabadkai Közlöny*, 1897. január 10. 3.
- 24 *Helyi hírek. Új fényképész*. In: *Szabadkai Közlöny*, 1897. január 5. 3.
- 25 Bácskai Hírlap, 1900. június 8. 8.
- 26 Bácskai Ujság, 1899. január 25. 4.
- 27 *Hírek*. In: *Szabadka és Vidéke*, 1900. december 8. 3.
- 28 Bácskai Friss Ujság, 1901. július 2. 3.
- 29 Bácskai Ellenőr, 1895. május 19. 4.
- 30 Bácskai Friss Ujság, 1901. augusztus 20. 4.
- 31 *Hírek. Új fényképész*. In: *Szabadkai Közlöny*, 1900. június 24. 3.

- 32 *Különfélek*. In: Bácskai Hírlap, 1900. június 1. 2.
- 33 Bácskai Hírlap, 1900. június 1. 4.
- 34 Jalsovszky Katalin – Stemplerné Balog Ilona (szerk.): *Fényvel írott történelem. Magyarország fotókrónikája 1845–2000*. Budapest, 2000. 8. (a továbbiakban: Jalsovszky – Stemplerné Balog 2000.)
- 35 *Helyi és vidéki hírek*. In: Bácskai Ellenőr, 1894. június 21. 3.
- 36 Raffai Judit Hollósi József tevékenységének kezdetét 1910-re teszi (Raffai 2014. 109.)
- 37 *A nap. Modern fényképezés*. In: Bácsmegyei Napló, 1911. február 12. 3.
- 38 Bácsmegyei Napló, 1905. november 21. 3.
- 39 *Napi hírek*. In: Bácskai Hírlap, 1913. január 8. 4.; Bácskai Napló, 1914. március 13. 4.
- 40 *Hírek. Fényképezési kirakat*. In: Bácskai Napló, 1908. április 18. 3.
- 41 *Hírek. Fényképezési szenzációk*. In: Bácskai Napló, 1909. december 22. 2.
- 42 *Hírek*. In: Bácskai Napló, 1910. április 20. 3.
- 43 *Hírek. Ezer kép a kirakatban*. In: Bácskai Napló, 1912. augusztus 10. 2.
- 44 *A nap. Modern fényképezés*. In: Bácsmegyei Napló, 1911. február 12. 3.
- 45 *Napi hírek. Sikert arató képek*. In: Bácskai Hírlap, 1911. december 12. 3.
- 46 *Napi hírek*. In: Bácskai Hírlap, 1913. január 8. 4.
- 47 „A sztereó, vagyis térbeli látás fiziológiai alapja, hogy a két szem kicsit eltérő képet lát, s ezt a két »félképet« az agy állítja össze egyetlen – immár térbeli – képpé.” (Kolta Magdolna: *Képmutatók. A fotográfiai látás kultúrtörténete*. Kecskemét, 2003. 171)
- 48 *Hírek és vidéki hírek. Fénykép-tableau*. In: Bácskai Ellenőr, 1897. február 14. 4.
- 49 Stemplerné Balog Ilona: *Történelem és fotográfia*. Budapest, 2009. 53–54. (a továbbiakban: Stemplerné Balog 2009.)
- 50 *Hírek és vidéki hírek. Képek a szabadságharcból a milleniumra*. In: Bácskai Ellenőr, 1893. december 14. 3.
- 51 *Hírek. Amatőrfénykép kiállítás*. In: Szabadkai Közlöny, 1904. december 4. 2.
- 52 *Hírek. A zombori fénykép kiállítás*. In: Szabadka és Vidéke, 1905. május 28. 3.
- 53 Bővebben lásd: Raffai 2014. 14–15.
- 54 *Hírek és vidéki hírek. Ipar-e a fotografálás?* In: Bácskai Ellenőr, 1891. április 23. 3.
- 55 Almásy Pál: *Képirás – sajtófotó*. Budapest, 1979. 14–15.
- 56 Marien, Mary Warner: *A fotográfia nagykönyve. A fényképezés kultúrtörténete*. Fordította: Gyárfás Veronika. Budapest, 2011. 101.
- 57 Sontag, Susan: *A fényképezésről*. Fordította: Nemes Anna. Budapest, 1999. 11, 24, 33. (a továbbiakban: Sontag 1999.)
- 58 Flusser, Vilém: *A fotográfia filozófiája*. Fordította: Veress Panka, Sebesi István. Budapest, 1990.
- 59 Szilágyi Gábor: *Magyar fotográfia története. A fémképtől a színes fényképig*. Budapest, 1996. 207. (a továbbiakban: Szilágyi 1996.)
- 60 Stemplerné Balog 2009. 5.
- 61 Kiss Noémi: *Fekete-fehér. Tanulmányok a fotográfia és az irodalom kapcsolatáról*. Miskolc, 2011. 81; Visy Beatrix: *A fénykép tere. Ekphraszisz, nézőpont és határátlépés*. In: Alföld, 2014, 65 (12): 100.
- 62 Sontag 1999. 12.
- 63 Majdik A. Gusztáv: *A fényképezetről*. In: Bácskai Ellenőr, 1891. május 10. 1–2.
- 64 *Új találmányok és műszaki leírások*. In: Szabadkai Hírlap, 1892. augusztus 20. 3.
- 65 Szajbély Mihály: *Intermediális randevúk a 19. században*. Pécs, 2008. 90–91.

- 66 Jalsovszky – Stemlerné Balog 2000. 9.
- 67 Heidenreich, Stefan: *Die Revolution der modernen Kunst. Was hat die Fotografie damit zu tun?* In: Maar, Christa – Burda, Hubert: *Iconic turn. Die neue Macht der Bilder.* Köln, 2004.; idézi Szajbély 2008. 91.
- 68 *Hírek és különfélek. Sikerült fénykép.* In: Szabadkai Hírlap, 1897. június 2. 2.
- 69 *Különfélek.* In: Bácskai Hírlap, 1899. szeptember 15. 3.
- 70 *Hírek. Ügyes fényképész.* In: Szabadka és Vidéke, 1901. május 12. 2.
- 71 *Hírek. Ügyes fényképész.* In: Szabadka és Vidéke, 1901. december 25. 3.
- 72 *Különfélek.* In: Bácskai Hírlap, 1901. május 10. 3.
- 73 *Különfélek.* In: Bácskai Hírlap, 1901. december 8. 5.
- 74 *Hírek.* In: Szabadka és Vidéke, 1900. december 8. 3.
- 75 Bácskai Hírlap, 1897. október 20. 4.
- 76 *Különfélek.* In: Bácskai Hírlap, 1900. október 28. 2.; *Különfélek.* In: Bácskai Hírlap, 1900. november 28. 2.
- 77 Jalsovszky – Stemlerné Balog 2000. 9.
- 78 Tomsics Emőke: *Lehetőség és kényszer. A fotográfia a nyomtatott képek világában Magyarországon az 1880-as évek előtt.* In: Szvoboda Dománszky Gabriella (szerk.): „Képes világ”. *Tudományos konferencia a 19. századi magyarországi illusztrált sajtóról. Tanulmányok Budapest múltjából, XXXIX.* Budapest, 2014. 205.
- 79 Szilágyi 1996. 216.